

3. Мальований Ю. І. Форми навчання в школі: Книга для вчителя / Ю. І. Мальований, В. Е. Римаренко, Л. П. Воронова. – К. : Освіта, 1992. – 176 с.

4. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами» (лист Міністерства освіти і науки від 08.08.2013 № 1-9-539).

5. Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002 р., № 732.

6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> / – Назва з екрана.

7. Шнайдер В. Вчитель – ключова фігура інклюзії / В. Шнайдер // Педагогічний вісник: науково-методичний журнал. – Хмельницький : ХОППО, 2014. – № 1(37). – С. 55–58

8. Шнайдер В. І. Організація індивідуального навчання: методичні рекомендації (на допомогу керівникам загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психолого-медико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам) / В. І. Шнайдер, О. О. Кулик, Г. М. Фінько. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 140 с.

Ольга Бойко

ліценціат пед. наук,

викладач кафедри загальної та соціальної педагогіки

Українського Католицького Університету

м. Львів

МІСЦЕ БІОЛОГІЧНИХ БАТЬКІВ У ПРОЕКТІ ОПІКИ ДИТИНИ ПРИЙОМНОЮ СІМ'ЄЮ: ДОСВІД ІТАЛІЇ

Більше року тому відбувся другий старт процесу деінституалізації в Україні [3]. Прийомні сім'ї, поряд із дитячими будинками сімейного типу (ДБСТ), є альтернативою влаштуванню дитини, позбавленої батьківського піклування, у інтернат. Попри те, що кількість дітей, які проживають у інтернатних закладах залишається достатньо великою, постійно зростає кількість дітей-сиріт, влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Так, якщо у 2005 році налічувалося 180 прийомних сімей, то наприкінці 2014 їх вже було 4123, а кількість ДБСТ зросла від 149 у 2005 до 918 у 2014 [1]. Відповідно все актуальнішою стає потреба вдосконалення соціального супроводу таких дітей та сімей. Важливим завданням у цьому процесі є впровадження інноваційних моделей та методик такого супроводу. Одним із джерел інновацій є зарубіжний досвід. У даній доповіді звернемося

до досвіду Італії, країни, в якій процес деінституалізації завершився у 2006 році і яка має сильні традиції сімейної солідарності та співпраці між сім'ями.

Тематиками, що стосуються особливостей функціонування прийомних сімей, займалися Г. Бевз, Г. Бондаренко, А. Капська, Н. Комарова, І. Пеша, О. Федорова. Однак, науковий теоретичний та емпіричний аналіз функціонування прийомних сімей є недостатнім, зважаючи на стрімку динаміку розвитку цієї форми піклування в Україні.

Мета доповіді – на основі аналізу функціонування прийомних сімей в Італії представити концепцію возз'єднання дитини, позбавленої батьківського піклування, з її рідною сім'єю та «педагогіку зустрічей» як одну з методик досягнення цієї цілі у соціально-педагогічному супроводі дитини, прийомної та рідної сім'ї.

Оскільки сім'я визнається найкращим середовищем для росту та розвитку дитини, італійське законодавство постановляє запропонувати дітям, які перебувають у ситуації відсутності піклування, сімейне оточення, яке б відповідало їхнім потребам [7]. Двома формами влаштування таких дітей в Італії є прийомна сім'я та спільнота сімейного типу, так званий «дім-сім'я», що передбачає присутність професійних фігур та більшу кількість дітей. Характеристиками прийомної сім'ї, які відрізняють її від усиновлення, є:

- збереження за дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, і всіх соціальних гарантій, що із цього випливають;

- тимчасовість (згідно закону тривалість перебування у прийомній сім'ї не має перевищувати 2 роки, тому, якщо дитина залишається у прийомній сім'ї на довший період, кожних два роки переукладається договір із прийомними батьками та проект соціального супроводу);

- збереження стосунку із біологічними батьками, що протягом цього часу повинні бути підтриманими і супроводженими до подолання складних життєвих обставин, які призвели до відлучення дитини.

Ціллю інституту прийомної сім'ї є оптимальні умови для росту та розвитку дитини через реорганізацію двох сімейних систем. Для досягнення цієї цілі є необхідною нова гама професійного кваліфікованого втручання щодо прийомної та біологічної сім'ї. «Мета, яку потрібно досягти, все менше формулюється як інтеграція дитини у прийомну сім'ю і все більше як можливість добрих стосунків із біологічною сім'єю» [8, с. 40]. Остання ціль окреслюється як возз'єднання дитини із сім'єю, з якої вона походить. Це може виражатися через повернення дитини до рідної сім'ї, якщо та покращила своє становище і свої виховні здібності, або у досягненні найкращого можливого рівня відносин між дитиною та сім'єю, навіть якщо вони назавжди залишаться розлученими. Конкретніше возз'єднання з рідною сім'єю відбувається тоді, коли дитина відчуває свою повну приналежність до неї, навіть без спільного проживання, і одночасно сприймає батьківські ролі та визнає авторитет і важливість для свого росту прийомної сім'ї [4, с. 32–33].

Отже, фокус прийомної сім'ї як форми опіки змінюється від окремої дитини до цілої сімейної системи, яка перебуває у складній життєвій ситуації

і потребує підтримки. А. Малуччо пояснює таку трансформацію концепції прийомної сім'ї у США на прикладі зміни формулювання рекламного слогану від «чи хочете бути батьками дитині у вашому домі?» до «допоможи сім'ї знову бути разом» [4, с. 55].

Зв'язок із біологічними батьками виражає ідентичність прийомної сім'ї порівняно з усиновленням і стає ключовим моментом, від якого залежить тривалість опіки і завдання, поставлені перед двома сімейними системами. Тому соціальний супровід біологічних батьків дитини, відданої під опіку прийомної сім'ї, стає першочерговим завданням. Аналіз нормативних документів, які стосуються інституту прийомної сім'ї, показує, що в італійському законі завдання підтримки біологічної сім'ї є сформульовано недостатньо чітко [7, стаття 4 і 5]. В українському «Положенні про прийомну сім'ю» гарантується право прийомних дітей на спілкування з батьками та іншими родичами, якщо це не суперечить їхнім інтересам і не заборонено рішенням суду [2, стаття 13], але не підкреслюється важливість підтримки природної сім'ї.

При відсутності дієвого соціального супроводу біологічної сім'ї, шанси на те, що вона вийде із складної життєвої ситуації, яка призвела до відбирання дітей, є мізерними. Тобто в більшості випадків дитина залишається в прийомній сім'ї до досягнення повноліття або й довше. Це перетворює прийомну сім'ю у псевдо-усиновлення.

Саме тому рекомендується вдосконалювати схеми здійснення опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також схеми супроводу їхніх біологічних родин. Критичним пунктом цього процесу є точне розпізнання ситуації природної сім'ї, що опинилася у складних життєвих обставинах – чи справді вона є здатною до ефективного відновлення і за допомогою яких методів та інструментів. Якщо ж біологічні батьки демонструють тотальну байдужість щодо дитини і їхні батьківські здібності є серйозно ослабленими, варто рухатися до спеціального усиновлення дитини, а не продовжувати тривалість проєктів опіки у прийомній сім'ї. Очевидно, що з педагогічної точки зору такі рішення не можуть бути результатом тільки бюрократичного чи юридичного процесу, але повинні прийматися у різних моделях персоналізованого втручання.

Якщо ж біологічна сім'я дитини має в собі ресурси, які дають надію на можливість виходу із складних життєвих обставин, вона не повинна бути залишена напризволяще. Соціально-педагогічний супровід природної сім'ї повинен допомогти їй зрозуміти, що опіка прийомної сім'ї є інструментом для кращого росту та розвитку не тільки забраної дитини, а й біологічних батьків. Це могло б мотивувати біологічних батьків звільнитися від деструктивних механізмів у сім'ї, відкритись на зміни та покращити власні батьківські компетентності. «Задіяні методи повинні бути ретельно продумані для кожної конкретної ситуації, мати клінічний, психотерапевтичний (там, де це можливо і доцільно) і виховний характер, оскільки йдеться не тільки про те, щоб допомогти батькам в кризі вилікувати власні психічні рани чи знайти рівновагу у своїх відносинах, але й допомогти

батькам управляти повсякденним життям зі своєю дитиною, щоб стосунки з нею були виховними, а не дисфункційними» [4, с. 80] Це все буде неможливим, якщо повністю розірвати стосунки дитини та рідної їй сім'ї.

Доброю практикою в цьому контексті є методика «педагогіка зустрічей», яка виникла в межах теорії возз'єднання сім'ї [4]. Методика передбачає, що час і простір для зустрічей між дитиною, взятою під опіку прийомною сім'єю, та її біологічними батьками є спеціально продуманий та приготований фахівцями. Спеціально підготовлений працівник є присутній і під час зустрічі. Його метою є плекання стосунків між дитиною та батьками, гарантуючи охорону дитини, а також пропонуючи нові моделі спілкування та навички батькам. До зустрічі між дитиною та біологічними батьками часто залучаються і прийомні батьки, щоб обидві сім'ї брали участь у плануванні, реалізації та оцінці виховного процесу дитини.

Кожен елемент тріади – дитина, сім'я, з якої вона походить, та власне прийомна сім'я – має свої афективні динаміки, які є потенційним джерелом конфлікту під час зустрічі. Біологічні батьки можуть відчувати вину, злість чи розпач, навіть у випадку згоди на віддання дитини під опіку іншої сім'ї. Для дитини важким та стресовим переживанням є досвід втрати щоденного стосунку з рідними батьками, зі звичним середовищем життя, навіть якщо воно було джерелом страждання, і потім необхідність пристосовуватися до нового середовища і будувати нові стосунки. Саме тому її ставлення до рідних батьків може бути повним гніву та образи, а до прийомних батьків – провокаційним та бунтівним. Очікування та мотивації прийомних батьків дуже часто бувають завищеними та ідеалістичними, що ускладнює процес вирішення проблемних ситуацій із прийомною дитиною. Емпіричні дослідження свідчать, що однією з проблем, із якими зустрічаються прийомні батьки, є спілкування з біологічними батьками дітей [5]. Ці труднощі виражають невідповідність і можуть провокувати конфлікт між двома сім'ями, навіть якщо прийомна сім'я визнає природну потребу дитини підтримувати зв'язок зі своїм корінням. Очевидно, що ситуація зустрічі прийомних та рідних батьків може бути джерелом дискомфорту для дитини. Тому ще однією роллю фахівця соціальної сфери, що присутній на зустрічі, є медіація чи посередництво для сприяння конструктивним відносинам між двома сім'ями, з метою зростання дитини.

Зважаючи на ці фактори, зустрічі між «тріадою» прийомної сім'ї повинні бути ретельно сплановані фахівцями. Перед кожною такою зустріччю потрібно окреслити цілі, які мають бути досягнуті дитиною, біологічною батьком чи матір'ю і прийомними батьками, згідно проекту психолого-педагогічного супроводу «тріади». Наприклад, прийомна дитина має навчитися сприймати свою біологічну матір, яка жебракує і не має постійного місця проживання; прийомні батьки повинні показати для матері приклад стилю спілкування між ними та дитиною; біологічна матір повинна підготувати свій зовнішній вигляд для зустрічі із дитиною та сім'єю.

Переважно такі зустрічі відбуваються на нейтральній території, а не в домі прийомних батьків. Важливо, щоб місце зустрічі було затишним і, щоб

не було факторів, що потенційно можуть перешкоджати спілкуванню батьків та дітей.

Автор мала нагоду стажування у неприбутковій організації «Рух прийомних сімей» (м. Рим, Італія) у групі фахівців, що займалися зустрічами дітей та їхніх рідних батьків згідно методу «педагогіка зустрічей». Метою діяльності цієї команди фахівців був моніторинг та планування таких зустрічей. До даної професійної групи входили психологи та соціальні педагоги, які були безпосередньо присутні на зустрічах між дитиною та її батьками; психотерапевт прийомної дитини; психотерапевт, що вів групу взаємопідтримки прийомних батьків; соціальний працівник, що здійснював супровід даної сім'ї. Крім того, тримався контакт із соціальним працівником, що опікувався біологічною сім'єю. На регулярних нарадах розглядалися кейси кожної «тріади» прийомної сім'ї, складалися проекти психолого-педагогічного супроводу для кожної тріади, ідентифікувалися результати та труднощі попередньо зустрічі, окреслювалися форми та місце проведення наступної зустрічі та цілі для досягнення.

Емпіричні дослідження підтверджують користь зустрічей прийомних та біологічних батьків. Зокрема, було виявлено, що часті контакти дітей, які виховуються у прийомних сім'ях, із їх біологічною матір'ю знижують рівень екстерналізації проблем, а для дівчаток також знижують рівень депресії [6]. Тобто регулярні зустрічі з рідною сім'єю у присутності фахівців сприяють психічному здоров'ю та загальному благополуччю дітей.

Обмеженням запропонованої методики є її ресурсозатратність, подолати яку можна тільки через партнерську взаємодію державних територіальних соціальних служб та місцевих організацій третього сектору. В Італії вже в законі, що регулює інститут прийомної сім'ї, передбачена співпраця з місцевими неприбутковими організаціями, щоб у кращий спосіб здійснювати підтримку дитини, її рідної сім'ї та прийомної сім'ї [7, стаття 5]. Це відкриває простір для ширших ініціатив та проектів і відповідно гарантує кращу якість підтримки прийомної сім'ї.

У доповіді висвітлюється концепція «возз'єднання» дитини, позбавленої батьківського піклування і влаштованої у прийомну сім'ю, із біологічною сім'єю на основі аналізу особливостей функціонування інституту прийомної сім'ї в Італії. Возз'єднання означає досягнення максимально можливого рівня стосунків між дитиною та біологічними батьками, навіть якщо вони ніколи не будуть проживати разом. Для досягнення цієї цілі пропонується та описується методика «педагогіки зустрічей» між дитиною, біологічними та прийомними батьками.

Література

1. Державна служба статистики України. Захист дітей, які потребують уваги суспільства / за ред. О. О. Карамзіної. – К., 2014. – 78 с.
2. Кабінет Міністрів України. Положення про прийомну сім'ю від 26.04.2002 № 565 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 18. – С. 19.

3. Президент дав старт реформуванню інтернатної системи [Електронний ресурс] // Відкриваємо двері дітям. – 2015. – Режим доступу: http://www.openingdoors.org.ua/ua/news/prezident_dav_start_reformuvann_yu_internatnoi_sistemi.html.
4. Canali C. Figli e genitori di nuovo insieme: la riunificazione familiar. Guida per apprendere dall'esperienza / C. Canali C. et al. – Padova : Fondazione «Emanuela Zancan», 2001. – 180 p.
5. Le famiglie affidatarie, «soggetto attivo delle politiche sociali» [Електронний ресурс] // Assifero: Associazione Italiana Fondazioni ed enti di erogazione. – 2007. – Режим доступу: http://www.assifero.org/A_NOTIZIA_01.php?IDNotizia=493&IDCategoria=7>
6. McWey L. M. The Impact of Continued Contact with Biological Parents upon the Mental Health of Children in Foster Care / L. M. McWey, A. Acock, B. Porter // Child Youth Serv Rev. – 2010. – № 32/10. – С. 1338–1345.
7. Parlamento Italiano. Legge 28 marzo 2001 n. 149, Modifiche alla legge 4 maggio 1983, n. 184, recante «Disciplina dell'adozione e dell'affidamento dei minori» // Gazzetta Ufficiale. – 2001. – № 96.
8. Pati L. Famiglie affidatarie: risorsa educativa della comunità / L. Pati (Ed.). – Brescia : La Scuola, 2008. – 208 p.

Роксоляна Зозуляк-Случик

*канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи*

Ірина Яців

*студентка 5 курсу спеціальності «Соціальна педагогіка»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЛЬДОРФСЬКИХ ШКІЛ ЗА РУБЕЖЕМ

Темпоритм та природа трансформацій технологічного прогресу сьогодення, соціально-політичні зміни та настрої суспільства не тільки вельми значимо відобразилися в різноманітних сферах життєдіяльності людини, в тому числі нанесли відбиток й на освіту, трансформуючи її.

За час історії становлення соціальної думки та тенденцій в науці ідеал освіти та виховання особистості зазнавав колосальних перемін, що полягають в пошуку ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу, переосмислення мети й змісту виховання. Педагогіка отримала чимало завдань, адже потрібно на провідних принципах демократизації, гуманітаризації, моральності сформувати гнучку дієву систему освіти та виховання, що спрямована на активізацію творчої, всебічно розвиненої